

Θεματική Ενότητα «Γλώσσα-γλωσσικές ποικιλίες»

Οι λέξεις και τα τούβλα

Το κείμενο είναι διασκευασμένο απόσπασμα από το βιβλίο του Φοίβου Παναγιωτίδη «Μίλα μου για γλώσσα», μια σύντομη επιστημονική εισαγωγή στη Γλωσσολογία, που επιχειρεί να δείξει πώς η σύγχρονη γλωσσολογία μπορεί να προσφέρει απαντήσεις σε κοινές απορίες και προβληματισμούς σχετικούς με τη γλώσσα εν γένει και την ελληνική γλώσσα ειδικότερα.

Συνήθως όταν μιλάμε για γλώσσα, είτε γενικά για το φαινόμενο της γλώσσας είτε για συγκεκριμένες γλώσσες, αναφερόμαστε στις λέξεις και μόνο. Με άλλα λόγια, αντιλαμβανόμαστε τη γλώσσα σαν να ήτανε λέξεις και μόνο λέξεις. Οι λέξεις όμως ανταποκρίνονται σε νοητικές έννοιες. Κατά συνέπεια, είναι λάθος να τις θεωρούμε απλές ταμπέλες ή ετικέτες για τα ίδια τα πράγματα στον κόσμο γύρω μας.

Αν λοιπόν πράγματι η γλώσσα ήταν απλώς ένας σωρός από λέξεις, θα αποκτούσε μεγάλη σπουδαιότητα η υποθετική ερώτηση «ποια γλώσσα έχει τις περισσότερες λέξεις», αφού η γλώσσα με τις περισσότερες λέξεις (και μάλιστα σε έναν συγκεκριμένο τομέα, για παράδειγμα στην πληροφορική, στο εμπόριο, στην ιατρική ή στην κτηνοτροφία) θα ήταν η καταλληλότερη για να μιλήσουμε και να σκεφτούμε (στον συγκεκριμένο τομέα). Τα πράγματα όμως –ευτυχώς για την πορεία της ανθρωπότητας και της ανθρώπινης σκέψης– είναι κάπως πολύπλοκότερα.

Πρώτα απ' όλα, το σύνολο των λέξεων που διαθέτει μια γλώσσα δεν παραμένει σταθερό και αναλλοίωτο. Αρχαίες λέξεις έχουν εκλείψει προ πολλού από την ελληνική γλώσσα, ταυτόχρονα όμως έχουν προστεθεί χιλιάδες άλλες κάποτε με δανεισμό, κάποτε με βάση γραμματικές διαδικασίες και κάποτε με αλλαγή της σημασίας παλιότερων λέξεων. Πολύ απλά, όταν οι ομιλητές της ελληνικής χρειάστηκαν μια λέξη για το τηλέφωνο, τη δανείστηκαν από τα γαλλικά και την προσαρμόσαν στις ελληνικές της καταβολές. Όταν χρειάστηκαν μια λέξη για το κινητό (τηλέφωνο), χρησιμοποίησαν μια υπάρχουσα λέξη αλλάζοντας τη σημασία της. Τέλος, όταν ορισμένοι χρειάζονται έναν όρο για κάποιον κολλημένο στο κινητό του, μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις γραμματικές δυνατότητες της ελληνικής και να παράγουν το «κινητ-άκιας» (κατά το «στοιχηματ-άκιας» κ.ο.κ.)

Και κάτι ακόμα, καμιά λέξη δεν είναι ιδιοκτησία μιας συγκεκριμένης γλώσσας. Ο δανεισμός μεταξύ γλωσσών δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση σημερινό ή ασυνήθιστο φαινόμενο. Το αντίθετο, μάλιστα. Υπάρχουν γλώσσες, όπως τα αγγλικά, τα τουρκικά, τα ιαπωνικά και τα ελληνικά, που ένα μεγάλο μέρος του λεξιλογίου τους είναι «εισαγόμενο», προϊόν δανεισμού. Έτσι υπολογίζεται ότι το 40% των αγγλικών λέξεων είναι δάνεια από τα γαλλικά. Ωστόσο, κανείς δεν θ' αποτολμούσε να θεωρήσει την αγγλική διάλεκτο της γαλλικής. Κοινώς, τα αγγλικά δεν είναι γαλλικά, τα τουρκικά δεν είναι περσοαραβικά και ούτω καθεξής. Γιατί; Γιατί η γλώσσα δεν είναι απλώς ένας σωρός από λέξεις.

Τι είναι λοιπόν γλώσσα; Για να απαντήσουμε στο ερώτημα, ας χρησιμοποιήσουμε μια μεταφορά. Αν οι λέξεις είναι δομικά υλικά, όπως τα τούβλα και οι πέτρες, σε καμία περίπτωση δεν μπορούμε να πούμε πως όποιος έχει έναν σωρό από δομικά υλικά έχει αυτομάτως μια συνοικία με κτήρια, δρόμους και πλατείες. Αυτό που θα έλειπε στην προκειμένη περίπτωση είναι τα σχέδια, η τεχνική και η μέθοδος συνδυασμού των υλικών, δηλαδή οι δομικοί κανόνες με τους οποίους χτίζεται ένας τοίχος, ένας όροφος, ένα σπίτι. Επομένως (μια) γλώσσα δεν είναι μόνον οι λέξεις, αλλά και οι γραμματικοί κανόνες που διέπουν τον συνδυασμό των λέξεων (σύνταξη), οι γραμματικοί κανόνες σχηματισμού των λέξεων (μορφολογία) και οι γραμματικοί κανόνες για το πώς προφέρεται μια γλώσσα (φωνολογία).

Φοίβος Παναγιωτίδης, *Μίλα μου για γλώσσα. Ηράκλειο Κρήτης: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2017, σελ. 17-21 (διασκευή)*

>> ΘΕΜΑ 1

● ΘΕΜΑ 1α

Να επαληθεύσετε ή να διαψεύσετε σύμφωνα με το κείμενο της παρακάτω διαπιστώσεις γράφοντας δίπλα σε κάθε πρόταση τη λέξη **Σωστό**, αν η πρόταση είναι σωστή, ή τη λέξη **Λάθος**, αν η πρόταση είναι λανθασμένη. Να δικαιολογήσετε τις απαντήσεις σας με αποσπάσματα από το κείμενο.

1. Οι λέξεις αντιστοιχούν σε νοητικές αναπαραστάσεις των πραγμάτων που περιβάλλουν τον άνθρωπο.
2. Το σύνολο των λέξεων μιας γλώσσας μεταβάλλεται με την πάροδο των χρόνων.
3. Η προσθήκη νέων λέξεων σε μια γλώσσα γίνεται κυρίως με τον δανεισμό από άλλες γλώσσες.
4. Ο δανεισμός μεταξύ γλωσσών αποτελεί ένα διαχρονικό φαινόμενο.
5. Η γλώσσα κάθε λαού συναποτελείται από τη σύνταξη, τη γραμματική και τη φωνολογία.

Μονάδες 10

● ΘΕΜΑ 1β

«Πρώτα απ' όλα, το σύνολο... δεν είναι απλώς ένας σωρός από λέξεις». Να παρουσιάσετε συνοπτικά (70-80 λέξεις) το περιεχόμενο του αποσπάσματος.

Μονάδες 20

Εναλλακτικά

● ΘΕΜΑ 1β

«Τι είναι λοιπόν γλώσσα;... μια γλώσσα (φωνολογία)». Για ποιον λόγο υποστηρίζει ο συγγραφέας ότι τελικά η γλώσσα δεν αποτελείται μόνο από λέξεις; (60-70 λέξεις)

Μονάδες 20

>> ΘΕΜΑ 2

● ΘΕΜΑ 2α

«Πρώτα απ' όλα, το σύνολο... δεν είναι απλώς ένας σωρός από λέξεις». Ποιος είναι ο βασικός ισχυρισμός του συγγραφέα στην παραπάνω παράγραφο; Πώς ο τρόπος που επιλέγει να αναπτύξει την παράγραφο συμβάλλει στη στήριξη αυτού του ισχυρισμού;

Μονάδες 20

Εναλλακτικά

● ΘΕΜΑ 2α

Να καταγράψετε τρεις διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις που εξασφαλίζουν τη συνοχή της πρώτης παραγράφου του κειμένου. Να γράψετε τι δηλώνει καθεμία από αυτές και να τις αντικαταστήσετε με άλλες διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις χωρίς να αλλοιώσετε το νόημα του κειμένου.

Μονάδες 20

● **ΘΕΜΑ 2β**

(Τράπεζα Θεμάτων 2020)

Ένα από τα σημεία στίξης που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας στο κείμενό του είναι τα εισαγωγικά. Να εντοπίσεις τα σχετικά χωρία και να εξηγήσεις τη λειτουργία των εισαγωγικών σε καθένα από αυτά.

Μονάδες 10

Εναλλακτικά

● **ΘΕΜΑ 2β**

«Συνήθως όταν μιλάμε για γλώσσα, είτε γενικά για το φαινόμενο της γλώσσας είτε για συγκεκριμένες γλώσσες, αναφερόμαστε στις λέξεις και μόνο. Με άλλα λόγια, αντιλαμβανόμαστε τη γλώσσα σαν να ήτανε λέξεις και μόνο λέξεις. Οι λέξεις όμως ανταποκρίνονται σε νοητικές έννοιες. Κατά συνέπεια, είναι λάθος να τις θεωρούμε απλές ταμπέλες ή ετικέτες για τα ίδια τα πράγματα στον κόσμο γύρω μας». Να

ξαναγράψετε το παραπάνω απόσπασμα αντικαθιστώντας το α' πληθυντικό πρόσωπο με το γ' πληθυντικό. Με ποιο από τα δύο ρηματικά πρόσωπα το ύφος του κειμένου γίνεται αντικειμενικό και αποστασιοποιημένο;

Μονάδες 10

>> ΘΕΜΑ 3

(Τράπεζα Θεμάτων 2020)

«Η γλώσσα δεν είναι απλώς ένας σωρός από λέξεις». Το σχολείο σου ετοιμάζει ένα αφιέρωμα στη σχολική εφημερίδα με κεντρικό θέμα την ελληνική γλώσσα. Γράφεις ένα άρθρο στο οποίο σχολιάζεις τη θέση αυτή, αναπτύσσοντας την επιχειρηματολογία σου για τον πολυδιάστατο χαρακτήρα της γλώσσας ως μέσου επικοινωνίας αλλά και ως πολιτισμικού αγαθού. (250-300 λέξεις)

Μονάδες 40

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

►► ΘΕΜΑΤΑ ◀◀

►► ΘΕΜΑ 1

● ΘΕΜΑ 1α

1. **Σωστό** Οι λέξεις όμως ανταποκρίνονται σε νοητικές έννοιες. Κατά συνέπεια, είναι λάθος να τις θεωρούμε απλές ταμπέλες ή ετικέτες για τα ίδια τα πράγματα στον κόσμο γύρω μας.
2. **Σωστό** Πρώτα απ' όλα, το σύνολο των λέξεων που διαθέτει μια γλώσσα δεν παραμένει σταθερό και αναλλοίωτο.
3. **Λάθος** Αρχαίες λέξεις έχουν εκλείψει προ πολλού από την ελληνική γλώσσα, ταυτόχρονα όμως έχουν προστεθεί χιλιάδες άλλες κάποτε με δανεισμό, κάποτε με βάση γραμματικές διαδικασίες και κάποτε με αλλαγή της σημασίας παλιότερων λέξεων.
4. **Σωστό** Ο δανεισμός μεταξύ γλωσσών δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση σημεινικό ή ασυνήθιστο φαινόμενο. Το αντίθετο, μάλιστα.
5. **Λάθος** Επομένως (μια) γλώσσα δεν είναι μόνον οι λέξεις, αλλά και οι γραμματικοί κανόνες που διέπουν τον συνδυασμό των λέξεων (σύνταξη), οι γραμματικοί κανόνες σχηματισμού των λέξεων (μορφολογία) και οι γραμματικοί κανόνες για το πώς προφέρεται μια γλώσσα (φωνολογία).

● ΘΕΜΑ 1β

Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι το σύνολο των λέξεων μιας γλώσσας μπορεί να μεταβληθεί. Αυτό είναι πιθανό να πραγματοποιηθεί με τη βοήθεια του δανεισμού, της γραμματικής και της απόδοσης διαφορετικής σημασίας σε παλιότερες λέξεις. Πιο συγκεκριμένα, ο συγγραφέας αναφέρει ότι ο δανεισμός αποτελεί μια διαχρονική συνήθεια που έχει υιοθετηθεί από τους χρήστες διαφόρων γλωσσών. Ωστόσο, το μεγάλο ποσοστό χρήσης λέξεων μιας άλλης γλώσσας δεν μπορεί να επηρεάσει την αρχική της σύσταση, καθώς διαπιστώνει ότι η γλώσσα είναι μια σύνθετη έννοια. (79 λέξεις)

να την άποψη του νοσησιολογεί ως τρόπο ανάπτυξης τα παραδείγματα. Συνε-

Εναλλακτικά

● ΘΕΜΑ 1β

Ο συγγραφέας παρομοιάζει τις λέξεις με δομικά υλικά για να αποδείξει ότι η γλώσσα δεν σχετίζεται μόνο με τις λέξεις. Πιο συγκεκριμένα, όπως τα δομικά υλικά δεν αρκούν για να κατασκευαστεί ένα κτήριο καθώς χρειάζονται σχέδια, τεχνική και κανόνες, έτσι και η γλώσσα πέρα από τις λέξεις συναποτελείται από τη σύνταξη, τη γραμματική και τη φωνολογία. Με αυτόν τρόπο αποδεικνύει ότι η γλώσσα αποτελεί μια σύνθετη έννοια. (67 λέξεις)

>> ΘΕΜΑ 2

● ΘΕΜΑ 2α

Ο βασικός ισχυρισμός του συγγραφέα είναι ότι ο αριθμός των λέξεων μιας γλώσσας αλλάζει με την πάροδο των χρόνων. Για να πείσει και για να εξηγήσει καλύτε-

Εναλλακτικά

● ΘΕΜΑ 2α

Με άλλα λόγια: **δηλώνει επεξήγηση.**

Μπορεί να αντικατασταθεί: **Πιο συγκεκριμένα, Δηλαδή.**

Όμως: **δηλώνει αντίθεση.** Μπορεί να αντικατασταθεί: **Αντίθετα, Ωστόσο.**

Κατά συνέπεια: **δηλώνει αποτέλεσμα/συμπέρασμα.** Μπορεί να αντικατασταθεί: **Επομένως, Συνεπώς.**

● **ΘΕΜΑ 2β**

«ποια γλώσσα έχει τις περισσότερες λέξεις»: Ο συγγραφέας παραθέτει αυτούσια τα λόγια κάποιου άλλου σε ευθύ λόγο.

«κινήτ-άκιας»: Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τα εισαγωγικά γιατί πρόκειται για νεολογισμό.

«στοιχηματ-άκιας»: Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τα εισαγωγικά γιατί πρόκειται για νεολογισμό.

«εισαγόμενο»: Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τη λέξη με μεταφορική σημασία.

Εναλλακτικά

● **ΘΕΜΑ 2β**

Συνήθως όταν (οι άνθρωποι) μιλούν για γλώσσα, είτε γενικά για το φαινόμενο της γλώσσας είτε για συγκεκριμένες γλώσσες, αναφέρονται στις λέξεις και μόνο. Με άλλα λόγια, αντιλαμβάνονται τη γλώσσα σαν να ήτανε λέξεις και μόνο λέξεις. Οι λέξεις όμως ανταποκρίνονται σε νοητικές έννοιες. Κατά συνέπεια, είναι λάθος να θεωρούνται απλές ταμπέλες ή ετικέτες για τα ίδια τα πράγματα στον κόσμο γύρω από τους ανθρώπους.

Με το γ' πληθυντικό πρόσωπο το ύφος του κειμένου γίνεται αντικειμενικό και αποστασιοποιημένο, καθώς το α' πληθυντικό προσδίδει συλλογικότητα και οικειότητα στο ύφος.

>> ΘΕΜΑ 3

Τίτλος: Η γλώσσα και οι πολλές σημασίες της

Πρόλογος: Η γλώσσα αποτελεί μια έννοια με την οποία όλοι νιώθουμε οικειότητα, καθώς είναι το μέσο που μας επιτρέπει να επικοινωνούμε και επιδρούμε μεταξύ μας. Με αφορμή την μελέτη του βιβλίου του κ. Παναγιώτιδη για την γλωσσολογία και την άποψη που διατυπώνει σχετικά με τον πολυδιάστατο και πολυσήμαντο χαρακτήρα της γλώσσας, θα διερευνήσουμε και θα επιβεβαιώσουμε αυτόν τον χαρακτήρα της.

Κύριο Μέρος: Πιο συγκεκριμένα, η γλώσσα αποτελεί ένα σύνολο συμβόλων νοητικών εννοιών στις οποίες ανταποκρίνονται οι λέξεις που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι καθημερινά. Λόγω αυτής της ιδιότητας, οι άνθρωποι καταφέρνουν να επικοινωνούν, αφού η γλώσσα διευκολύνει και αναπτύσσει την κοινωνικότητα του ατόμου. Η ορθή χρήση της γλώσσας δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για τη σύναψη κοινωνικών επαφών και προάγει τη συνεργασία των ανθρώπων.

Επιπρόσθετα, η γλώσσα αποτελεί και πνευματικό αγαθό αφού η δόκιμη χρήση και η ολοκληρωμένη γνώση της προσφέρει στο άτομο γνώσεις και διευρύνει το πνευματικό του επίπεδο. Ακόμη, με τη βοήθεια της γλώσσας αποτυπώνονται και

οι συνήθειες και η ιστορία ενός λαού στο πέρασμα του χρόνου. Έτσι, η γλώσσα μπορεί να αναδείξει και να ενισχύσει τον πνευματικό τομέα τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο.

Επίλογος: Συμπερασματικά, η γλώσσα έχει και κοινωνική λειτουργία ως βασικό μέσο επικοινωνίας και πνευματική λειτουργία ως όργανο σκέψης και αποτύπωσης των σημαντικών στοιχείων. Άρα, η γλώσσα δεν αποτελεί μια μονοδιάστατη έννοια, αφού μέσω των διαφορετικών λειτουργιών της εξελίσσει και αναπτύσσει τον τρόπο λειτουργίας και τον πολιτισμό του κοινωνικού συνόλου.